

kravam, in preračunili so, da zaleže 2 centa sadja glede redilne vrednosti za 80 funtov najboljše krme. Krave so imele veliko dobrega mleka, tako da se jim je mernik sadja po tej poti po 30 soldov izplačal.

* **Beli trn ali glogovec** je za živ plot najboljši trn. Vrtnarji so mu hudi, češ, da je glogovčev plot gnezdo vseh sadnemu drevju škodljivih merčesov in metuljev. To je resnično, in ako pomislimo, da metulji svoja jajčka najrajši ležejo na glogovce, ostanejo njih prosta drevesa. Če porežemo decembra meseca glogovce ter pograbimo in sežgemo vse odrezke, uničimo s tem veliko jajček. Ostala jajčka se spomladi izvalijo. Znano je pa vsakemu, da je po plotih največ ptičev, kateri jedo izvaljene gosenice. Glogovčev plot ni škodljiv, ampak okoli vsakega vrta koristen.

Jabolčni molj (*carpocapsa pomonana*) dela piškava jabolka in hruške in s tem mnogo škoduje sadjarjem, ker piškavo sadje nima skoro nobene cene in kmalu gnije. Predno povemo, kako se ta mrčes pokončuje, popišimo ob kratkem njegovo življenje. Meseca junija ali julija se prikaže mali, lepo pisani metuljček, sedi po dnevi skrit na drevju, po noči se pa plemeni, po drevju sem ter tija letaje. Oplojena samica zaleže na mlado sadje po eno jajce, iz katerega se čez 8 do 10 dni izvali gosenica ter se precej v jabolko ali hruško zavrta. Dotična luknjica je včasih nevidna, včasih pa tudi zelo očitna. Gosenica živi v sadji kakih 6 do 8 tednov. Kadar doraste, preje se iz njega, zleze na deblo in se zaprede tam pod njegovo skorjo, pod mahom ali pa tudi v zemlji. Veliko sadja ima pa še jeseni gosenice v sebi. Te izlezejo tudi potem iz njega in se pokrijejo po razpokah in razah po poslopjih in tam prezimijo, spomladi se šele zapredejo, iz zapredkov pa po leti zopet priletijo metuljčki. Ako hočemo zdravo, nepiškavo sadje imeti, moramo odpalo sadje vsak dan pobirati, sušiti ali pa prasičem pokrmiti. S sadnega drevja moramo dobro spomladi staro skorjo postrgati in vse sežgati. Tudi storimo prav, če pobelimo sadna drevesa z apnom. Po slivah ali češpljah živi temu podoben mrčes, ki se tudi tako uničuje in tudi tako, da se drevesa malo potresajo, da odpade vse piškavo sadje, katero se potem pobere. Kadar jemo piškavo sadje, pomečkajmo vse take črve ali gosenice, da ne zlezejo s zemljo ter se tam zapredejo in drugo leto v novič škodujejo. O gorkih letih se tudi ta sadni molj lahko pomnoži po 2krat na leto.

* **Da kumare v otcu ne splesnijo**, svetuje „Landw. Anzeig.“, naj se dene v posodo, kjer so kumare, v cunji do 2 lota semena črne gorušice.

* **Gnojenje gozdov.** Odpadlo listje in iglice so eoini naravni gnoj gozdu. Božja previdnost je tako uravnala, da prihaja odpadlo listje in igličevje gozdni spodrasti v korist. Korenine gozdnega drevja raztezajo se namreč navadno prav pri vrhu po zemlji, in tanjše koreninice poganjajo med steljo, imajo torej ta namen,

da srkajo vase gnojnino iz listja in igličevja. In tako nas prav previdnost modrega Stvarnika opomina, da bodimo varčni ter obračajmo vse v prid, da se nič ne izgubi.

* **Šota kot stelja** Drobno stolčena in dobro posušena šota sicer nima v sebi toliko redilnih snovi rastlinam kolikor slama, zato pa vleče prav veliko vlage nase, ohrani gnoj dober in rahlja zemljo. Ta tvarina je torej vselej prav dobra stelja. Ravno tako je s tisto ledinsko publico, ki se naredi iz razne rastlinske seognile šare, ali s prstjo, ki je s tako publico močno namješana. Takih reči je po nekaterih krajih obilo in se prav s koristjo rabijo za steljo.

* **Kako se delavna živina obvaruje žuljev**, katere prizadevajo komati ali leseni jarmi. Žulje delajo delavni živini komati ali jarmi posebno ob deževnem ali meglenem vremenu. Vsak deževni ali megleni dan naj se volu vrat, kjer bi se utegnil žulj narediti, z navadnim žganjem pomoči in potem namaže z milom (žajfo). Če dela vol ves dan v dežji, treba to o poludne ponoviti. Vsak tak deževni delavnik zvečer naj se pa vrat malo pomaže s terpentinom. Kdor ravno tako dela, lahko brez vse skrbi ob vsakem dežji z živino taka dela in ni se mu bati, da mu postane žuljeva.

Podučne stvari.

Zemljepisni in narodopisni obrazi.

Nabral Fr. Jaroslav.

(Dalje.)

90.

Žitarice stanovnikov v stavbah na kolji.

Egipetska pšenica (*Triticum turgidum*) je bila v stavbah na kolji vrlo redka. No vrlo zanimivo je to, da je vendar bila, ker so ona dandanes seje samo v Egiptu, po nekaterih krajih okoli sredozemnega morja, pa po nekaterih krajih Angleške v večji množini. Ker ima ta pšenica prekrasno veliko zrno, zato se večpotov sliši ali bere, da so z Egipta pripeljali nove pšenice, ki hoče vse naše vrste kmalu spodriniti, In da bi ljudje tem novicam, rajše verjeli, zato so jej dali vrlo mamljivih imen: Wunderweizen, Mumienweizen. No kakor ta pšenica ne prenaša lahko naše zime, in tudi kot jare dosti potov se slabo obnese, zato se ni mogla pri nas nikjer za dolgo udomaćiti. Da pa egipetska pšenica ni Evropi nobena novost, priča nam to najbolje, ker jo uže v stavbah na kolji nahajamo. Uže v tem času so morali ž njo poskuse delati, ali gotovo ona tudi takrat ni dobro uspevala, sicer bi je bili gotovo več sejali, kakor omenjene drobne. Ob enem nam je to najboljši dokaz, da tadanji ljudje niso popolnoma ločeni od ostalega sveta živeli, temveč so bili v dotiki

tudi z daljnim jugom. Dvozna pšenica (*Triticum dicoccum*), in enozna pšenica (*Triticum monococcum*) ste bili v starih stavbah na kolji zelo redki, no zato nahajamo tem pogostejše proso in mohar. Reži ni v švicarskih stavbah na kolji, in oves se pojavlja še le ondaj, kedar so kameno orodje zamenili z bronzom.

Najglavnejše in najstarejše žitarice so bile tedaj v stavbah na kolji drobna koljska pšenica, in drobno zrnji šestovrstni ječmen, in za njima proso in mohar; vse ostale nimajo tolike važnosti. Proso in mohar sta bila gotovo poletni setvi, a Heer dokazuje, da so tudi vse ostale žitarice stanovniki na kolji spomladi sejali, in mi mu to tem raje verjamemo, ker v stavbah na kolji niso našli pravega ozimnega žita.

Kako so ti stanovniki svoje polje obdelovali, to nam je zelo malo poznato. Da-si so našli raznovrstnega orodja od kamna in lesa, kosti in roga, vendar po njem ne moremo soditi, kako so polje obdelovali in setev želi. Plug, kakor se vidi, niso imeli, temveč so prav gočovo s šiljastimi rogovi zemljo prekopavali. Verojetno je tudi to, da so polje svoje gnojili, ker se je na več mestih našlo vrlo mnogo gnoja.

Kedar primerjamo vsa ona sredstva, katera nam ie novodobna kultura preskrbela, z onimi, ki so jih imeli ljudje kamene dobe, tedaj hočemo pojmiti, s kako težavo je človek svoj vsakdanji kruh si služil. Polje mu je rodilo zlatega klasja, ali on ni imel srpa, s katerim bi je mogel požeti. Kako si je človek tu pomagal, tega še dandanes ne znamo. Na starem italijanskem novcu vidimo ženja, kako bilko tik pod klasom odsekava, dočim na egipetskih slikah postavlja srp na polovico bilke. Stanovniki stavb na kolji niso samo klasja trgali ali rezali, nego so tudi slamo s polja domov spravljali, in to sklepamo po silnem plevelu, ki so je s požetim žitom domov zanašali, česar gotovo ne bi bili delali, da so edino le klasje trgali. Pšenico so pred kot ne spravili s klasja z metvijo, od tega je tudi pri Rimcih dobila svoje imé „triticum“, dočim so zrnje iz ječmena stepali s kamenimi bati. Doma so prečistili pšenico in ječmen, in plevel so z vsemi ostalimi smetmi v vodo vrgli. Preglejmo ono brezštevilno plevelno seme, ki na dnu jezer leží, pa se hočemo prepričati, da je tudi ondaj v setvi oni isti plevel cvetel, ki dandanes naša polja nadleguje. Tuje je to bilje, katero samo pod okriljem žitaric more pri nas uspevati, kakor so tudi tuje same žitarice. Tujci so to in tujke z daljnega vzhoda, ki koj zginejo s površja, če jih zapusti človeška roka.

Slamo, ki so jo s polja spravili domov, pletli so mnogovrstno, pred kot ne so tudi streho krili ž njo, ker se v blatu pogostoma nahaja poogljena slama.

Očiščeno žito so mleli na jednostaven način. Imeli so dva izgajena kamna, in med njima so zrnje drobili. Moralo je to zelo mučno delo biti, in vendar se niso vsa zrna mogla v drobno moko zmleti. Ni nam treba omenjati, da se tu otrobi niso mogle odločiti, ni

da ni moglo biti več vrst moke. No vkljub temu so tadanji ljudje pekli dvojni kruh. Najnavadnejša vrsta kruha, ki ga največkrat nahajamo poogljenega v blatu, bil je pšenični. Zrna so v njem bila gotovo vsa zdrobljena, samo tu in tam se še dobiva po cele ali napolu zdrobljene. Testo so položili na vroč kamen, ter je prav gotovo s pepelom potresli, kakor to Arabci še dandanes delajo. Na skorji vidi no često pleve in slamnate kosce, s tem so menda kruh potresli, preden so ga spekli. Vsi ti kruhi ali hlebi so bili okrogli, in redko kedaj viši od 15 do 25^c/_m. Tretja vrsta kruha je bila od prosa ali mohara, kateremu so navadno dodajali po nekoliko pšeničnega in lanenega zrnja. Lan so primešavali prosenemu kruhu pred kot ne zato, da je bil mastnejši in tečnejši.

Za kruh so jemali tedaj prastari stanovniki Švicarske same pšenico in obe vrsti prosa. Ječmenovega kruha nikjer niso našli, da-si so tudi ječmen mnogo sejali. Ječmen so tedaj morali na drug način uporabiti, ker ga sicer ne bi bili toliko sejali. Za Egipčane se zná, da so uže v prastarej dobi od ječmena varili nekako pivo, no stanovniki v stavbah na kolji tega pred kot ne niso delali, vsaj hmelja do sedaj niso v teh stavbah našli. Mogoče, da so ječmen kuhali in delali nekako juho. Heeru se vidi najverojetnejše, da so ječmen pržili in jedli. Heer sodi, da je prženi ječmen bila najstarejša hrana ljudi, in s tega tolmači, zakaj je ona bila v starem veku toliko spoštovana. V sv. pismu se spominja prženi ječmen mnogo potov, in pri starih Grkih so vedno žrtvenik in žrtvo posipali s svetim ječmenom. V Atenah je bil odredil Solon, da vsaka žena mora svojemu možu v hišo prnesti posodo za prženje ječmena. Tudi ta sveti ječmen starega veka je bil oni isti šestoredni ječmen, ki ga v stavbah na kolji nahajamo. V južnej Italiji so našli star novec šestega stoletja pr. Kr, in na njem se vidi ječmen prav takošen, kakoršen v stavbah na kolji. Po vsem tem sodi Heer, da so ljudje najpreje ječmen vzgajali, in ga kot najstarejšo setev tudi najbolje spoštovali, in še le pozneje so prišli na pšenico.

V vzhodnih krajih evropskih je bila rež za dobe bronza vrlo razširjena, no v stavbah na kolji je v tem času še ne nahajamo, ali zato ne gré trditi, da stanovniki teh stavb niso z vzhodom Evrope v nikakej dotiki bili. Vsa kultura je došla le-sem z juga, od sredozemnega morja. Vse žitarice, ki jih v stavbah na kolj nahajamo, došle so od tam. Bil je to isti ječmen, ki so ga sejali v južnej Italiji, in ga nahajajo tudi v najstarejših egipetskih spominikih. Videli smo, da je egipetska pšenica uže v onej dobi kedaj pa kedaj dospela v osrednjo Evropo. Prosu je domovina Egipet in Arabska, a Moharu še dalje v Indiji, Kitaju in Japanu.

Stanovniki v stavbah na kolji so še tedaj hranili z istimi žitaricami, s katerimi tudi prastari Egipčani, in sose oblačili z isto laneno tkanino, s kateršno so le-ti zavijali svoje mumije. Če še vzememo v poštev oni plevel, ki je njive stanovnikov na kolji nadlegoval,

tedaj nas vse to napotuje na daljni jug in na vzhodno Azijo, od koder je vsa kultura v Evropo došla.

Ni tedaj dvojbe, da je kultura stanovnikov na kolji mlajša od egipetske, in gotovo je tudi, da ni v starosti ene in druge velike razlike. Stanovniki v stavbah na kolji še niso imeli ozimine, ne konoplje, ne razne povrtnine. Grki in Rimci so v zgodovinskeji dobi uže vsega tega imeli. Kedar je rimski narod došel do alpskih jezer, tedaj stavb na kolji ni bilo več, in tudi ondotni narod jih je popolnoma pozabil. Heer računa, da so stavbe na kolji morale stati uže 1000 do 2000 let pr. Kr., in ako verujemo njegovemu računu, tedaj ni kultura žitaric pri teh stanovnikih dosti mlajša od one v Egiptu.

Če še enkrat preletimo vsa ta naša razmatranja, tedaj hočemo videti, da najstarejši sledovi kulture žitaric v Egiptu, v zahodnej in vzhodnej Aziji, ter v južnej in v osrednjaj Evropi segajo v prešlost od 4000 do 5000 let. Kultura je ta tedaj vrlo stara, in vsi podatki nas upotujejo na to, da jej zibeli iščemo v Aziji. No tu moramo omeniti še ene kulture, ki je od te mlajša, pa se je razvila samostalno in brez kakega tujega vtikanja. Kedar so odkrili Ameriko, našli so Mehiko in Peru v najlepšem razvoju kulture. Tej kulturi moramo se tem bolje čuditi, ker je tam svet imel mnogo manj bilin in živalij, katere je mogel vzgajati in rediti. Ali pri vseh teh slabih sredstvih je dosegla ta kultura ono višino, na katerej so nekđaj stari Egipetci bili. Glavni kulturni bilini, koruza in korun, bili ste ob odkritju Amerike uže tako razširjeni, da ne bode mo se zmotili, ako velimo, da je poljedelstvo v Ameriki vsaj 2000 let staro.

„Nasledki šnopsa“.

(Dalje.)

Pujsem sta ga pokladli.

Lepa je zarija ob vzhajajajočem solnci; krasno se leskeče jutranje solnce v srebrnih rosnih kapljicah; veličastna je barva brezbrojnim cvetlicam ob času cvetja; prekrasni je beli limbar, to znamenje krstne nedolžnosti, opravljen v svoji veličastni obleki; lepša krasnejša in veličastnejša kot vse te minljive stvari. dražja kot vsi biseri in dragi kameni cele zemlje je pa nedolžna, čista in neomadeževana duša človekova. Vsak, tudi največji spridenec nosi do takega nedolžnega in čistega človeka, neko gotovo spoštovanje v svojem srci; dozdeva se mu tak človek nekaj svetega, nekaj nedotakljivega.

Resnično je, da, dokler si človek prizadeva ohraniti mirno vest, veseli ga vsaka stvar, ljubko in veselo prepeva, z veseljem dela, je z vsem, kar mu Bog pošlje, zadovoljen, je vedno udan v voljo božjo, nobenega truda se ne boji, a po storjenem delu pa sladko in mirno počiva. Nedolžni človek je navadno tudi krotak in pohleven ter usmiljen in dobrotljiv; če le more rad

drugim dobro stori, ne želi nikomur nič slabega, a vsakemu pa vse najboljše.

Ko bi se nedolžnost, ta nebeška hčerka, med vsemi stanovi tako čislala, čuvala in varovala, kot to zasluži, oj, kako bilo bi potem lepo, veselo in prijetno v vsej družbi človeški! Vsa hinavščina, potuhnjenost in zvijača bi zginila, na teh mestu pa prava poštena odkritosrčnost kraljevala.

Nedolžnost pa enkrat zgubljena, zgubljena je za vselej; ne da se na vse večne čase več nazaj pridobiti, tudi s krvavimi solzami ne. Zapravljen nedolžnost in zgubljena čistost tira pa obupanega človeka dostikrat v najstrašnejše druge pregrehe in hudobije; kolikokrat nista temu v nebo upijoči umor in samomor kot posledica? Nekaj tako strašnega dogodilo se je pred malo leti za čas Plahtača v Zalesji.

Pri Zaplotniku bilo je sicer malo, a čedno in dobro posestvice. Oče in mati imela sta edino hčerko Nežico, bila je krasno dekle, brdke postave. Do 20. leta svoje starosti bila je Nežica pravi uzor deviške čistosti in nedolžnosti; delala je z veseljem, molila rada in pobožno ter je svoje stariše ljubila, a spoštovala pa tudi vse druge domače posle, kakor to Bog zapoveduje. Vražja Plahtačka sta pa polagoma tudi v tej bogoljubni družinici s pomočjo tekočega hudiča napravila popolni razdor in pogin. Očetu in materi je uže precej dobro dišal; Nežica se pa ni dala do njega. Kaj se zgodi? Ko enkrat gre sama h Plahtaču nekaj za dom nakupit, pretanta in prevari jo ta, da se ga do nezavesti pri njem naleze; nevajeni treba ga ni bilo ravno dosti. In Plahtač ta ostudna vreča vseh pregreh in hudobij porabi to priliko in dosedaj še nedolžno in dobro Nežico oropa njene krstne čistosti in nedolžnosti. Britki nasledki temu niso izostali. Ko mati to vidi, bila je vsa obupana. Očetu molčali sta obe o vsem; ravno tako tudi pred svetom vse zakrivali. H Plahtaču se ni dala spraviti nobena več. Tudi očeta sta polagoma pregovorili, da je ta peklenški brlog zapustil. Čas hiti naprej z vsemi svojimi silami, ustaviti se ni dal. Nežica je obolela; k njej ni smel, razun njene matere, nobeden drugi. Ko so dobra vaška dekleta, katerim bila je popreje Nežica kaj ljuba in prijetna tovarišica, mater njeno o njej povpraševala, tajila jim je ta na razne načine pravi položaj svoje hčere ter jim rekla, da je sicer za vročnico hudo bolna, a da kmalu zopet popolnoma ozdravi, zatrjevala je, da je zdravnik popolno prepovedal vsakateremu Nežico med njeno boleznijo obiskovati, ker potrebuje nemotenega pokoja in miru. V resnici pa mati ob tem času prav z nobenim človekom, tem manj pa še sé zdravnikom zaradi bolezni svoje hčere govorila ni. Slednjič čas svoje se seboj prinese; ustvarjeno bilo je malo bitje moškega spola. S tem dospela je materina in hčerina zadrega do svojega vrhunca. Sami si niste vedeli kaj in kako pomagati. Da bi ta sramota preje tako uzorne Nežice med ljudi in na dan prišla, bilo je za obe kaj strašnega, neznosno, obupno. Sam vrag se ob takih prilikah človeka z vsemi svojimi silami rad